

*Elisabeth (Betty) Margaretha Bergen (29-5-1905 – 4-10-1983),
hier in 1935*

Michal Nobach-Bergen

Tante Betty

Hoe een Surinaamse verpleegster
onderduikers had en zelf
Dachau overleefde

Inhoud

De aankondiging	9
Aankomst op La Palma	25
Overdenkingen in de tuin	41
Een uitstapje	59
Het conflict	81
Storm op komst	93
Gevangenschap	109
Na de tunnel	131
Huurders en onderduikers	135
Foto's & documenten	141
Dank	159

De aankondiging

‘Mama, met wie praat je nou zo lang?’ Nuria trok aan mijn rok. Ze stond met haar zusje Nadine bij me in de grote, tweehonderd jaar oude, tot keuken omgebouwde wijnbodega waar vroeger, destijds in de kille duisternis, grote stevige wijnvaten hadden gelegen.

‘Moment, tante Betty.’ Ik legde een hand op de hoorn van de telefoon en maakte met de andere een afwerend gebaar.

‘Mama, toe nou!’

‘Even stil, meisje! Ik ben aan het bellen,’ maande ik mijn oudste dochter tot kalmte. Ik keek haar dwingend aan en ze gehoorzaamde.

‘Ja tante, goed tante,’ antwoordde ik mijn tante aan de andere kant van de lijn. ‘Ja, heel fijn als je hagelslag mee wilt brengen. Dat wordt hier op La Palma niet verkocht en de kinderen zijn er gek op. Oh ja, prima, tante Betty. We komen jullie met z’n allen van het vliegveld halen. We kijken er al naar uit. Tot dan, tante Betty.’

‘Dat was tante Betty uit Holland,’ zei ik tegen mijn dochters. ‘Ze komt ons binnenkort met oom Wim bezoeken op La Palma. Hoe vinden jullie dat?’

‘Leuk!’ juichten ze. Het was eigenlijk een overbodige vraag geweest. Natuurlijk vonden ze een bezoekje van een oude tante en oom leuk. Ze kenden tante Betty en wisten dat het een tijd van verwennerij zou gaan worden.

Tante Betty ging prettig om met de familie. Als jong meisje – toen ik nog Maike werd genoemd – had ik bij haar gewoond in Amsterdam, nadat ik op zestienjarige leeftijd vanuit mijn geboorteland Suriname naar Nederland was gekomen. De grote gulheid van mijn tante is me altijd bijgebleven. Alles wat ze deed, deed ze in het groot. Ze hield van veel eten op tafel, van veel vlees en veel groenten. Alles was altijd in overvloed aanwezig. Het vlees sneed ze dun en diende ze op in mooie schalen. Op sjabbat en op zondag zorgde ze voor een grote schaal heerlijke zalmzalade. Daar bleef dan altijd wel wat van over en dat konden we de volgende dag dan weer eten bij het ontbijt of een volgende broodmaaltijd. Ze was vrijgevig, maar er werd niets weggegooid. Haar man, Wim Jorissen, hield alle uitgaven zorgvuldig bij in een groot langwerpige boek.

Mijn tante had de eigenaardige gewoonte om tijdens het eten in de keuken te blijven. We aten niet in de keuken, maar zaten op keurige houten stoelen met be-

kleding in de eetkamer. Tante Betty bracht het eten binnen, liet ons plaatsnemen aan de royaal gedekte tafel, maar verdween zelf zodra het eten op de borden werd geschept. Wel liep ze tussendoor af en toe de eetkamer binnen om ons te laten merken dat ze er nog was en dan pakte ze voor de vorm een stukje kip mee. Voor ons gevoel was het meer een afleidingsmanoeuvre om ons te laten denken dat ze at, want niemand van ons heeft ooit gezien dat ze het meegenomen stukje kip daadwerkelijk opat.

Ik volgde haar op die momenten met mijn ogen en als ik dan iets te lang naar haar bleef kijken, zei ze: 'Nee Maike, je hoeft niet om een kippenboutje te vechten; er is genoeg voor iedereen! Eten maar!'

Haar grapje dat ik niet om een kippenboutje hoefde te vechten was waarschijnlijk anders bedoeld dan ik het opvatte, maar ik dacht dat zij vond dat ik weer fout zat. Ik betrok in die tijd namelijk altijd alles op mezelf en had het gevoel dat ik voortdurend in de gaten werd gehouden. Veel mensen hadden iets aan te merken op mijn kledingstijl, op mijn manier van lopen en al helemaal op mijn manier van uitdrukken. Ik was een echte flapuit. Ik was de enige die iets zei over mijn tantes gedrag rond etenstijd, omdat zij in het geheel niet leek te eten, wat te opvallend was om te negeren.

‘Tante Betty, waarom eet je niet met ons mee?’ vroeg ik haar een keer direct.

Ze antwoordde laconiek: ‘Ach kind, ik heb nog lang geen honger!’

Als één van ons toevallig de keuken binnenkwam, betrapten we haar weleens met een volle mond, terwijl het nog lang geen etenstijd was. Als ze zich dan omdraaide, zei ze op dezelfde laconieke toon: ‘Even proeven!’

Ze had in elk geval geen vast eetpatroon; het verschilde van dag tot dag. Achteraf denk ik dat ze er soms gewoon behoefte aan had om even alleen te zijn. Als kind vraag je veel, maar de betekenis van de antwoorden gaat verloren door gebrek aan echte interesse, omdat je op die leeftijd meer met jezelf bezig bent en in je eigen wereldje leeft.

Op een dag bleek dat ze toch wel degelijk soms iets at in de keuken, terwijl wij met z’n allen aan tafel zaten. Tante Betty kwam heel stilletjes uit de keuken tevoorschijn en liep naar de hoek van de eetkamer, waar de telefoon op een mahoniehouten schrijftafel stond. Door haar kalmte sloegen wij geen acht op haar. Ze draaide een nummer en omdat ze rustig en langzaam sprak, drong de ernst van de situatie niet onmiddellijk tot ons door.

‘Spreek ik met de eerste hulp?’ hoorden we haar

vragen. 'Zou ik alstublieft even langs mogen komen? Er zit iets dwars in mijn keel en ik denk dat het een splinter van een kippenbotje is.'

In paniek sprongen we op. Een splinter in haar keel? Lieve hemel, hoe was dat nou mogelijk? Ze at toch zeker nooit? Even bleef het oorverdovend stil.

Natuurlijk gingen we allemaal mee naar het ziekenhuis met oom Wim, de enige man van Europese komaf in deze levendige, verder geheel Surinaamse familie. We hebben nog jarenlang om deze gebeurtenis moeten lachen, om onze tante Betty, die de schijn ophield niet te hoeven eten maar in het verborgene toch at.

Twee van mijn zussen, die alleen in het weekend bij tante Betty en oom Wim verbleven omdat ze door de week op een internaat bij de nonnen in Culemborg zaten, beseften pas toen zij later psychologie studeerden waar tante Betty's merkwaardige eetgewoonten vandaan kwamen. Tante Betty was toen al niet meer op deze wereld en kon dus ook niet meer worden geholpen, als ze dat door haar trotse karakter en het camoufleren van haar worstelingen überhaupt zou hebben gewild. Ze kampte nog elke dag met de trauma's die ze had opgelopen in de oorlog. Die waren altijd onder het oppervlak van haar grillige persoonlijkheid aanwezig en uitten zich zo nu en dan in haar doen

en laten. Wij zaten erbij, maar begrepen haar niet. Ze vertelde ons er ook niets over. Het was alsof het ons niet aanging. Tante Betty wilde ons geen deelgenoot maken van de verschrikkingen die ze in de oorlog had meegemaakt. Ze was als een moeder voor ons en bood ons bescherming en geborgenheid toen we bij haar woonden in Amsterdam.

Mijn zussen en ik hebben ons later wel schuldig gevoeld over onze onverschillige houding tegenover onze tante, maar kon ons dat worden verweten? Tante Betty heeft indertijd nooit diepgaand met ons gesproken over hoe ze de oorlog heeft ervaren. Soms wel vluchtig. In stukjes en beetjes, in onsamenhangende brokstukken, losse flodders waar geen touw aan vast te knopen was, bracht ze weleens iets van het gebeurde ter sprake, maar ze brak haar verhaal altijd weer gauw af. Ze had een innerlijke afweer om dieper op de zaken in te gaan. Ze verdrong haar herinneringen en had angst om alles weer opnieuw te moeten beleven. Wij waren allemaal nog jong, te druk bezig met onze studie, verliefd en onder de indruk van ons nieuwe leven in Nederland. We begrepen haar niet en hadden op dat moment ook geen reden om ons daar schuldig over te voelen. We verlieten haar huis, gingen ieder onze eigen weg en dachten niet langer aan de wonderlijke gewoonten van onze tante.

Hoewel mijn tante er niets van zei, moet ze onze oppervlakkige levensstijl in stilte hebben afgekeurd. Haar leven was voor het overgrote deel één grote tragedie, waarover ze niet wenste te spreken. Ze verwerkte alles alleen, zonder hulp, zonder mensen met wie ze haar ervaringen kon delen. Ze hield van haar broer Max, zijn vrouw Dina en hun kinderen, ze hield van haar zus Gusta en van Gusta's dochter Marlous. Ja, en ze hield ook van ons: haar nichtjes uit Suriname, van mijn zussen die er alleen in het weekeinde waren, en van mij, die permanent bij haar inwoonde en kostgeld betaalde. Ze hield ook heel veel van haar neefje Roy van de Antillen, die haar deed denken aan de kleine Bertje, die in de oorlog bij haar op de Harmoniehof woonde. Roy werd naar mijn mening iets te veel verwend en was eigenlijk niet te genieten, maar niemand haalde het in zijn hoofd om daar iets van te zeggen.

Oom Wim, die een antiquariaat in Amsterdam bezat, bracht het geld in en tante zorgde voor het bruisende gezinsleven. Altijd was het huis vol. Iedereen die bij ons op bezoek kwam, at mee, dronk mee, feestte mee en bleef ook slapen. Het was er altijd 'party time' en niemand viel iets vreemds op aan het gedrag van mijn tante. Er werden huwelijksfeesten en gemaskerde bals gehouden en de verlovingen en verjaardagen van ons

allen werden er gevierd. We hadden in Suriname een streng katholieke opvoeding genoten. Onze ouders waren van de oude stempel en we groeiden op met weinig feestelijkheden om ons op te verheugen, maar bij onze tante Betty in Amsterdam belandden we in een totaal andere wereld en we genoten van onze vrijheid als een kind in een snoepwinkel.

Tante Betty was op 29 mei 1905 als Elisabeth Margaretha Bergen geboren in Paramaribo, maar woonde al sinds eind jaren twintig in Nederland. Ze had zich inmiddels alle Hollandse gebruiken eigen gemaakt. Dat gold, om maar iets te noemen, voor de tijdsindeling die werd nageleefd in de betere Nederlandse kringen. Dat betekende om vijf uur een borrel met noten en andere lekkere hapjes en dan om zes uur het diner en, in het geval van tante Betty, altijd met een goede kop soep vooraf. Tante Betty was een keurige vrouw, die bekendstond als 'grande dame'. En dat was ze.

Ze zat vaak in haar stoel naast de haard, in een hoek van de achterkamer. Het was een stoel met een hoge rugleuning en niemand zat er ooit in, behalve zij. Ze rookte nonchalant de ene na de andere sigaret, die ze niet rechtstreeks in contact met haar lippen bracht, maar waarvan ze de rook via een sigarettenpijpje naar binnen zoog. Ze oogde op die manier erg elegant. Haar handen waren goed verzorgd – de na-